# A bujdosók támadása 1672-ben.

## II.

Petróczyék szerencsés fellépése hamar hirül esett Telekinek. Még nem tudta az enyiczkei győzelmet, és már elhatározá, hogy belevegyül a mozgalomba. Sept. 15. levelet írt Apaffynak és tanácsának. Hivatkozott a fejedelem korábbi rendeleteire, hogy gyámolítsa a bujdosókat, esküjére, melylyel magát irányukba lekötötte, és kijelenté, hogy Kővárt más kapitányra bizva, hadnagyával, Peley Ferenczczel, a magyarok segitségére siet. Teleki jól tudta, hogy a siker ki fogja menteni engedetlenségét, és a keze alatt levő deési, kővári puskásokat, és máramarosi hadat magával Szathmárba vitte, de az ágyúkat Kőváron hagyta.

Egész Szathmár forrongott. A bélteki kis várat német őrsége pusztán hagyta. Mindenféle nemesekből, parasztokból kis csapatok képződtek, melyekhez egyes praedicátorok csatlakoztak. A gyülevész nép itt is mindjárt a katholikusokra rontott, a papokat üzőbe vette, a templomokat rabolta. Ibrányi Ádám is megjelent, és most a beregszászi, gyarmati plébánosokat kereste halálra. A katholikusok közül sokan rémülve, az erős Munkácson, Báthory Zsófiánál kerestek menedéket. Mások Perényi Ferencz, Nagy-Szőllős ura által kérdést intéztek Telekihez: vajjon a katholica vallást akarják-e kiirtani? mely esetben végső lehelletükig ellenük fognak állani; ha azonban vallásukat nem bántják és csak az ország szabadságáért nyúltak fegyverhez, ők is örömest fognak csatlakozni. Telekinek válasza megnyugtató volt [1]). Parancsot adott ki, hogy a magyarok senkit vallásában, vagyonában ne háborgassanak [2]); ám-

[1]) Teleki levele Bethlennél. II. 263. l.

[2]) Kökényesdy György vallomása a kam. levélt.

bár sem neki, sem a többi uraknak nem igen állott hatalmában a zsold nélkül összeszaladt fegyveres népet rendes fegyelemre szoktatni. Perényi Ferencz ennek folytán Telekihez csatlakozott. Medgyesen egyesült Wesselényivel és Forgácscsal, kikkel több mások mellett Mikolay Boldizsár, Gyulaffy László, Ispán Ferencz, Darvay Ferencz bujdosókat találta. Váralyjánál a két Kende: János és Márton, és Gyarmati Kőrösy István jöttek volt csapatjukkal a sereghez, mely most 900 lovasra, 434 gyalogra szaporodott, köztük mintegy 30 praedicátor és több kálvinista deák a szathmári iskolából. Ott voltak a táborban: Keczer Menyhért, Gálfy Ferencz, Usz Sándor, Bige György, Nagy András, Majos Ferencz, Borbély Zsigmond, Décsey János, Sándorházy Ferencz, Baranyai Gáspár, Ibrányi Ádám, Bornemisza Mihály, Csernel Pál, Pécsy János, Bay Mihály és sok mások. A fővezérletet Teleki vette át; kapitányok alatta Ispán, Gyulaffy, Peley, Wesselényi Pál és Forgács Miklós lettek[1]). Mindannyian, nem mint Petróczyék az ország, hanem Apaffy hűségére esküdtek fel, ki Magyarhont Erdélylyel egyesíteni fogja.

Teleki csapatjával a Tiszán át a főserehez akart menni, de Gyulaffy László tanácsára határozattá válván, hogy a szathmári várat fogják megtámadni[2]), sept. 19. Medgyesről Szathmárra indúltak. Utközben császári őrszemekkel csatározva, estére Szathmárhoz közel Batiz-Vasvári faluba szállottak. Teleki itt be akarta várni a szomszédban képződő csapatokat: de a szathmári németek nem hagyták pihenni. A várban parancsnok Löben Adolf volt, a Stahremberg gyalogoknak alezredese[3]), ki mintegy 2000 némettel, és 600 magyar lovassal rendelkezett, és elhatározá, hogy Telekit saját táborában felveri. A szathmári németek égtek a vágytól: a magyarokon, „Mikli Potin“ „Kente Káporon“, mint Mikolay Boldizsárt és Kende Gábort nevezék, boszút állani a gombási kudarczért. Sept. 20-án hajnalban néhány ágyúval kiindultak. A magyarok, Teleki, nem akartak

---

[1]) Kökényesdy, Kende Ádám, Kemecsey vallomásai a kamarai levéltárban.

[2]) Farkas Lukács az i. h.

[3]) Kam. levéltár; a Histoire des Troubles-ben hibásan Lewentz. I. 234 l.

hinni az előörsöknek, hogy a német kicsapott. Midőn azonban Lőben már igen közel volt, és többé kételkedni nem lehetett: Teleki a sereget kivezette a falu elé, és jobbra s balra a lovasságot, középre a csekély számú gyalogságot állítá. A németek ágyúval kezdték meg a csatát. Az első lobbanásra a talpasok, a golyókat elkerülendők, a földre buktak. A lovasság erre, nem tudván mire magyarázni a dolgot, megdöbbent, megzavarodott, s midőn a golyók soraiba csaptak, emberben, lóban rést ütöttek: azt gondolta, hogy a gyalogságot már elseperte az ágyútűz, és páni félelemmel hátat adott. Lehetetlen volt a rendet helyre állítani. A németek nyomban támadást intéztek, és üldözék a futókat, kik Batiz felé a Gombás patakon átgázolva, mind a hid felé rohantak, mely Adorjánnál a mocsáros Sár vagy Nagy-Éger vizen keresztül Máramarosnak vezetett. A tolongók Gyulaffy Lászlót és Petróczy fiát lovastúl az ingoványba lökték, melyből alig tudtak gyalog kimászni.

Maga Teleki a futók között leghátul, szinte a mocsárba esett. Az üldöző németek rámentek. Egy tiszt már csapást mért fejére, midőn egy magyar közlegény golyója a támadót leteríté. Teleki kivergődvén a hínárból — melyben félcsizmáját hagyta — ismét lóra kapott, de a paripát kilőtték alóla, és ha nincs Légrády István, ki neki saját lovát felajánlta, menten oda vész vagy fogságba esik. — A Sáron túl nem terjedett az üldözés, mert Vasvári körül még folyt a csata. A cserben hagyott gyalogság, a lovasok nyomán, Batiz felé iparkodott, de a németek megkerülték, megelőzték. Csak Kemény Simon udvarházát és szomszédságát birták megszállani. A faluban kemény harcz fejlődött. A talpasok sokáig ellenálltak, míg a németek a házakat felgyújták, s őket bástyáikból kipörkölték. Majdnem mindnyájan levágattak, lelövettek, köztük több praedicátor és a szathmári deákok. A gyalogságból alig maradt hirmondó. Holttesteiket egy halom takarja az országút mellett, közel a falu temetőjéhez [1]). A németek több zászlóval, számos fogolylyal és zsákmánynyal tértek vissza Szathmárra.

A vasvári kudarcz — mert az volt — véget vetett Teleki

[1]) Bethlen i. h. Szirmay, Szathmárvármegye ismertetése. I. 123 lap. Histoire des Troubles, I. 234 l.

szerepének. A szétvert sereget útközben a föld népe leste, fosztogatta, s a szerencsétlen vezér, szégyenfővel, nagy veszélyek közt tudott csak Kővárra visszajutni. Apaffy végkép elvesztè kedvét segíteni a magyarokat, s a szathmári csatavesztés sokkal inkább leverte erdélyi barátaikat, mint felvillanyozta az enyiczkei diadal. A bujdosók azonban nem veszték el bátorságukat. Némelyek, mint Keczer Menyhért, Petróczy seregéhez csatlakoztak: mások Medgyesről, Nagy-Bányáról, hová menekültek, újra összeszedődtek, köztük Wesselényi Pál, Ispán Ferencz, Forgács Miklós, Gyulaffy László, Mikolay Boldizsár, Kende Márton, és az Erdélyből kijött Bocskay Istvánnal mintegy 2000-en, Kis-Várda alá szállottak. Tolvaj Ferencz és Nagy Ferencz, a Zichy és Nyáry uraságok tiszttartói, Szent-Máriay Imre várnagy és a várőrző német strázsamester, kinek alig volt néhány embere, mert Spankau az őrség javát már rég kivonta, átadták a mocsárfészket. Az őrség felesküdött az ország hűségére, mert Leopold — csak igy kurtán nevezték a felkelők — nem lesz többé magyar király[1]). A kállai vár, mely a főseregnek ellentállt, hasonló sorsra jutott.

Wesselényi, Forgács, Ispán ezután Beregre törtek, és Munkácsot vették körül. Az erős sziklavárat ostromolni nem lévén készületük, csak a szomszédban barangoltak, fosztogattak: szerencsétlenségükre, mert az őrség hirtelen kicsapott, és messze szétugrasztotta a vigyázatlanokat. [2])

Majdnem egy időben (oct. elején) Ung is kitüzte a felkelés zászlaját. Balkó Pál, kit Kende mellett láttunk, megjelent a megyegyülésen, és felkelésre izgatott. Elküldte Mónay Lászlót és Nagy-Mihályi Lászlót az alispánhoz: adja ki a megye zászlaját és dobját, mit azonban ez megtagadott s a közgyülésen sem jelent meg. A gyülés, — mely egészen Balkóhoz hajlott — rögtön Fehérváry Zsigmondott választá a vármegye kapitányává és a felkelést elhatározá. Balkó pedig Eszterházy Máriát, özvegy Homonnay Györgynét szólitá fel: nyissa meg Ungvárát, állitson fegyvereseket a nemzeti ügynek, és adja vissza a pro-

---

[1]) Kemecsey vallomása, kit Bocskay — állitólag erőszakosan — várnagygyá tett, a kam. levélt. Histoire des Troubles i. h.

[2]) Wagner, Katonánál i. h. 54 l.

testansoknak elvett templomukat, ha nem akar magára végpusztulást vonni. Az özvegyet megrémítette volt a felkelés, és már az első zajra Bécsbe készült, és csak a szerte széjjel barangoló magyarság miatt nem mert eddig a várból kimozdulni: de most megemberelvén magát, tagadólag válaszolt, és Balkó nem volt képes fenyegetéseinek nyomatékot kölcsönözni[1]). Ugyan e tájban a Drugethek ősi fészke Homonna, a szomszéd Zemplénben, szilaj jeleneteknek volt tanúja. A Drugethek itt visszatérve a katholicismusra, minorita kolostort alapítottak melyből a barátok, azonnal a felkelés kitörésére Szinnára menekültek. Oct. 3-án Szent Ferencz védszentjük nevenapját megülendők, visszatértek a kolostorba. Éjjel egy csapat felkelő a mezővárosba jött, és a kastélyra, a barátokra ütött. A bősz zajra felriadt páterek futottak, a merre tudtak. Kristóf páter a sövényen akart átugorni, midőn ellenséges lovasok elfogták. Szokol Péter vicarius a jégverembe bújt, de megtalálták. E kettőn hűté boszúját a vadcsapat s őket sok verés s bántalmazás után, véresen, sárosan, megkötözve Nagy-Mihályra hurczolá. A mi szentelt tárgyat találtak náluk, maguk közt felosztak. A misekelyhekből ittak; a szentelt olajat puskákra kenték, s a hosszú fehér mise-ingeket asszonyoknak adták ruhára. Mind a mellett nem voltak oly kegyetlenek, mint Ibrányi emberei. Nehány nap mulva 18. tallérért kiadták foglyaikat Barkóczy Sándor katholicus úrnak, s a két barát, teljes épségben tért vissza ismét Homonnára.

---

## III.

Ezalatt a főseregnél látszólag igen jól mentek a dolgok, de valójában oly fejlődést vettek, mely minden sikert valószinűtlenné tett. A felkelők száma ugyan naponként növekedett: de nem volt kéz, mely a féktelen tömegeket egy czélra tudta volna vezérleni. A bujdosók közül mindegyik haza, megyéjébe vágyott[2]). A fegyveres népségnek legkisebb része csatlakozott

[1]) V. ö. Főkép Horváth Mihály vallomásait. Egyébiránt Ungban különös figyelemmel inquirálták 1673-ban a lázadókat, mint a nyomozási iratok a kam. levéltárban tanúsítják.

[2]) Szirmay András a múzeumban levő kézirati művében, kora

a fősereghez. Némelyek szerte kalandoztak; mások a közelben fekvő várakat: Putnok, Ónod, Szendrő, Boldogkő és másokat fogták körül, tartották szemmel, nehogy német-magyar őrségük kirohanjon, és mindent tüzzel-vassal pusztítson. A távolabb Fülek, Hajnácskő, Korponából ugyanis a katonák és szabad legények Bélteky Pál, füleki alkapitány és Varkucs Mihály hadnagy, Veres Péter hajnácskői, Nagy Tamás korponai előljárók alatt, kisebb nagyobb csapatokban a Tiszáig dúltak, fosztogattak, miképen soha török, tatár nem fosztogatott. Petróczy, Szepessy, Szuhay, Kende többször felhívták Béltekyt „igaz magyarságára", csatlakozzék hozzájuk: de hasztalan. Résen kellett lenni e felvidéki hadak ellen, és Zákány István Ónod alól kemény parancsokat bocsátott a falusi bírákra, hogy mihelyt felvidéki emberek mutatkoznak, jelentsék fel neki, „ha nem akarnak karón megszáradni[1])!"

Petróczy időközben a fősereggel Nagy-Idánál, majd Buzinkánál táborozott, és magához vonta az abaúji nemességet, mely Szuhay és Szepessy meghívására Perényben közgyülést tartott, és Szuhay Mátyás testvérét, Gáspárt, kapitánynyá választván, táborba szállott; magához vont többeket azok közül is, kik mint Kubínyi László, Szentkirályi Mihály, Vér Ferencz, Mindszenti Horváth Ferencz a múlt évben a császárt reversalissal biztosíták hüségükről: egyes csapatai pedig messze — Fülekig, Murányig körülhordozák a magyar fegyvereket és lassanként több várat elfoglaltak. Jászót elhagyták őrei. A putnoki várat, a gömöri dynasta b. Orlay András kapitány némi ellentállás után feladta, sőt maga is, Kiss Mihály hadnagyával a felkelőkhöz csatlakozott. Keményebben tartá magát Szendrő, melyet Apáczay Tamás ostromlott, Zákány András, Pap Izrael és többekkel; majd a vezérletet Kende Gábor vette át. E várba sokan menekültek javaikkal a rabló felkelők elől. Két roham sikeretlen volt, de a harmadik a magyarok kezére adta a várost, kik tetemes veszteségük, két kapitányuk halálán feldühödve, különbség nélkül

mozgalmairól; ezt az 1673. utáni időkről mondja, de már 1672-ről is mondhatta volna.

[1]) Gömörmegye vizsgálata a katonai kicsapongások felett. N. Múz. kéz. 392 lat. fol. Némely egykorú levelek Nagy István gyüjteményéből, Thaly Kálmán szívessége által.

kardra hánytak fegyverest, fegyvertelent. A vár azonban, Schöning Vilmos György német vezér alatt továbbra is ellentállt. (Oct. elején) [1]).

Mintegy 3000 magyar — 2000 gyalog, 1000 lovas — Tornára tört. A megyének főembere és alispánja, Istvánffy Mátyás, már régen összeköttetésben volt a bujdosókkal, s ezért Spankau által börtönnel, jószágvesztéssel büntettetett. A megye azonnal felkelt, és kapitányává Pap Andrást, hadnagygyá ifj. Mladosevich Horváth Ferenczet választá. Tornában is főszerepet a praedicatorok játszottak; a felkeléssel karöltve a vallásos reactio járt, és Istvánffynak, Bakó Györgynek elnézése mellett szabadon garázdálkodott.

Somodiban, még Abaújban, de már Torna határán egy csapat a kath. templomban az oltárt, a szentek szobrait lövöldözés közt részben összetörte, — részben a piaczra kihányta, s belőlük minden kitelhető gúnyt üzött. Először Szűz Máriának szobrát hurczolák körül, rálőttek, fejét leütötték és végre a piaczon égő nagy tüzbe dobták. Utána egy feszületet küldtek vad rivalgás közt: „Halljuk, ha az Istennek igaz képe-e? fog-e kiabálni?“ és Szűz Máriának egy képét, melyet előbb tánczolva, ujjongva a tűz körül hordoztak. „Haj, haj, Mária!“ kiabálák negédesen, meg fog-e menteni fiad, ki magát sem tudta megmenteni?“ s befejezésül a máglyát az oltár tetőzte be[2]). Tornán három kath. papot elfogtak, s a paplakot felégették, melyből

---

[1]) Kam. levélt. vallomások. Babocsay i. h. Wagner, Vita Leopoldi I. I. 341. l. Theat. Europ. XI. 62. l. Sajátságos, hogy csak a német kútfők említik Szendrő elfoglalását, minél fogva majdnem hajlandó vagyok a tényt kétségbe vonni. Annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy a vár, a Theat. Europ. daczára, nem került magyar kézre, mert seholsem olvassuk, hogy vissza kellett ismét a németeknek foglalni, és Schöninget a kérdéses idő előtt és után a kapitányságban találjuk. Egy többször idézett labancz dal futólag érinti Kende részvételét, mintegy vezérségét az ostromban. Az elesett két kapitányt a német kútfők Tarras (Darázs) és Don Izrael (Dáni ?) néven nevezik, kik azonban mindenesetre obscurus emberek lehettek, mert a jelentősebb emberek között egyet sem találunk, kire a fennebbi nevek, még ily ferdítéssel sem, mint p. o. Erdedi: Serédi, Buttroch: Putnok, Succarus: Szuhay — illenének.

[2]) Semsey Pál, a kam. levéltárban.

1671-ben Keglevich Miklós főispánnak lelkésze, Hamar Ferencz a nyers Hirkó paterrel a reformatus praedicator Szőnyi Nagy Istvánt fegyveres erővel kergette volt ki[1]). Almásról a kath. pap, Bellényi pater, verés közt futni kényszerült. Vagyonát felprédálták; az egyházat Telkibányai István, a volt praedicator, Somoki mesterrel és Kigyósi harangozójával visszafoglalta, és az oltárt összetörte [2]).

A szerencsés előmenetel közt felmerült a magyar táborban a kérdés, mi történjék majd a győzelem után? Némelyek, mint Szalay Pál, Fajgel Péter, Gyurikovics György, új emberek, kiket az üldözés, bújdosás még el nem keserített, hajlandók voltak megbékülni a császárral, ha a németek és jezsuiták az országból kimennek, a vallás és szabadság ezentúl tiszteletben tartatik, mert csak a német tanácsosok ellenségei a magyarnak!": de a nagy többség már csak mint németországi királyt említé Lipótot. „Bécsben sem fog megmaradni a beste lélek kurvafia!" mondák, és főszólójuk Szuhay Mátyás volt, ki a buzinkai táborban nyiltan kimondá a katonáknak: „hogy ő felsége nem fogja többé bírni Magyarországot, mert a török már ki akart indúlni hogy elfoglalja, de a bújdosók kérelmére elállván szándékától, az országot egészen a bujdosóknak adta" [3]).

September vége felé a magyar sereg kiindúlt a buzinkai táborból. Szuhay és Szepessy Kassa előtt maradtak, féken tartandók Spankaut, ki az erős városból nagyobb bátorsággal mint szerencsével ki-kitört. Petróczy a sereg zömével, köztük az abaúji dandár, Sárosnak, Szepesnek vette útját. Még a buzinkai táborból felszólította volt vezértársaival Sáros lakóit (sept. 23.) hogy dicső őseik példájára, a vérrel szerzett nemesi szabadság visszaszerzésére, az édes haza segítségére, jól felfegyverkezve, Pataky István zászlója alá sorakozva, a nemzeti ügyhöz csatlakozzanak. „Csodálkoznak, — irák — hogy oly derék hazafiak eddig tétlenül tudtak maradni: ki azonban most sem ragad még fegyvert, fej- és jószág-veszt éssel fog lakolni" [4].)

---

[1]) Toldy: Irodalmi Berek 226. és kk. l. Hirco pater, úgy hiszem, Herkó pater, kinek emléke még mai napig is fennmaradt a palóczok közt s a közmondásban: Még ha a Herkó páter mondja is! sat. sat.

[2]) Semsey, Horváth, Terbócs vall. a kam. levélt.

[3]) Kam. levélt.

[4]) Katonánál i. h. 28. l.

Sárosvármegye nem késett a felhívásra. A megye rendei Nagy-Sárosra gyűltek. A nemzeti mozgalommal a protestáns reactio is felemelte fejét, és a megyegyülés helyén Krucsay András a kath. papot keresztül lőtte. Sárosnak ekkor egyik legfőbb tekintélye a kath. Kapy Gábor volt, ki Erdélyben is sokat bírt, és most Keczer Menyhértnek írt, a felkelő seregbe, hogy minden jól fog menni, csak a katholikusokat ne üldözzék, s a törököt ne hívják segítségül a felkelők. Keczernek és családjának nagy befolyása volt Sárosban, melyet azért a nép Keczervármegyének is nevezett: de a nagyszájú ember nem akart türelmet; röviden felelt, hogy az országnak vagy egészen katholikus, vagy egészen protestánsnak kell lenni, és Kapy a megyegyülésen heves megtámadások tárgyává lett. Ő azonban igazolta magát. Kimutatta, hogy sohasem foglalt el protestáns templomokat erdélyi jószágain, minden jobbágyának vallását tiszteli, és már hat éve be van avatva a magyar nemzeti összeesküvésbe. A közgyülés mellőzte védelmét. A városokban levő nemesség kapitányává választá, míg a falusiak élére Péchy Gábor állott. Alkapitánynyá Berzeviczy Zsigmond, zászlótartóvá Hedry András és Berzeviczy Samu, talpas vezérré Berzeviczy István lett, és Sárosmegyének összes nemessége táborba szállott; csak négyen vonták ki magukat: Berthóthy Gábor, Szegedy János, Korotnoky Lázár és Újfalussy Zsigmond, ki 1670-ben (april. 10.) Rákóczinál harmad magával Stahrembergnek kardját elvette, a pozsonyi judiciumon meghurczoltatott, és most már — úgy látszik — nyugalomra vágyott [1]).

Sárosnak, sőt az egész felvidéknek Kassa után legnagyobb városa Eperjes volt. Erős kőfalak, tornyok köríték, és őrségét 400 gyalog képezé a Grana ezredből, Messing kapitány alatt. Azonban a magyar, német, tót, jobbára protestáns lakosok a felkelőkhöz szítottak, mert, mióta az absolutismus beállott, templomaik elvétettek, isteni tiszteletük betiltatott, s a tanácsban mind katholikusok ültek, kiknek sokszor egyedüli érdemük

[1]) Sztankay Miklós. Bellaváry Dávid, Szent-Iványi Mihály vallomásai. A sárosi mozgalmakról tüzetesen felvett vallomások még 1835-ben a kam. levéltár által a kamarához felterjesztetvén, maig sem kerültek vissza. Az indexből azonban látszik, hogy csak azon egyének említtetnek azokban is, kikkel más vallomásokkan találkozunk.

vallásuk volt [1]). Eperjes alá a magyar seregből Görcsönyi b. Serédy Benedek ment, szabolcsi fi, ki Erdélyben is bírt, és már 1659-ben, mint fiatal ember Krasznavármegyének főispánja volt [2]). 1671-ben szintén Pozsonyba idéztetvén, javait a fiscus elfoglalta, de végre reversalis mellett kegyelmet kapott. Vele voltak: Pataky István, kit Petróczy sárosi kapitánynak nevezett ki, Bessenyey István, ifj. Szuhay Gáspár, Körtvélyesi Rákóczy Ferencz, Gyurikovics György, Szalay Pál és Baranyay Ferencz, a bujdosó Baranyay Gáspárnak fia, ki még eddig szerepet nem játszott, de mégis dühösebb volt, mint a legtöbbet szenvedett, „legszakállasabb" bujdosó. Az egész csapat 3000 emberből állott, de a hír 16—20,000-re tette.

A magyar tábor sept. 28-án ért Eperjes alá és a külvárosba szállott. A várost felkérni az eperjesi születésű Pika Gáspár ment, bekötött szemmel, mint parlamentair. Először a német kapitányhoz, majd a hirtelen összejött közgyülésbe vezették. Ott volt Messing kapitány, a városban lakó főbb katholikusok, mint gr. Pethő Zsigmond, Csáky Ferencz idejében felvidéki alkapitány, dynasticus érzelmü férfi; Cseróczy Kristóf, kir. alügyigazgató, ki a pozsonyi perekben és a következő elkobzásokban mint a kamara képviselője, tevékeny részt vett, és gr. Barkóczy Ferencz, a Zrinyi-Rákóczi-féle összeesküvésnek egyik részese, ki azonban kegyelmet nyervén, most Eperjesen megvonúlva élt. Pikának fenyegetése, hogy ellentállás esetére a magyarok tüzzel-vassal fognak mindent elpusztítani: mély benyomást tett. A városban semmi készlet nem volt hosszasabb ostromra. Künn az útczákon a nép fegyveresen, zajongva összecsődült. Rivalgása behangzott a terembe: „rántsuk ki, vessük ki azokat, kik nem akarják a várost átadni"! és az ijedést növelte Petenáda György, a magyar luth. pap, azon hírrel, hogy a talpasok már megmászszák a falakat s a város a magyaroké lesz, akár egyeznek, akár nem a megadásba.

A zavarban kitört a protestáns tagok keserüsége a katholikusok ellen. Zimmermann Zsigmond [3]) hevesen megtámadta a

[1]) Eperjesi Krónika N. Múz. kéz. quart. Germ. 94.

[2]) Nagy Iván. X. 155. l.

[3]) Ugyanaz, ki 1687-ben a fennérintett Baranyayval Caraffa által kivégeztetett.

katholikusokat és nemes urakat — kik némileg háttérbe szoríták a polgári elemet. — „Kínoztatok minket — kiáltá – lelkiismeretünkben; elejét vehettétek volna minden bajnak egy darabka papírossal, de ti a helyett templomainkat raboltátok el. Harczoljatok künn, de itt a városban nincs hely a viadalra!“ Cseróczy felelt: „Vegyétek vissza a templomokat, de maradjatok hívei a királynak!“ Zimmermann megadást indítványozott. „Adjuk! adjuk!“ kiáltá a gyülekezet, csak a katholikusok haboztak. „Ha valaki meg nem egyezik, — kiáltá Burkhard György — tüstént megfogjuk és kiadjuk az ellenségnek, bánjék vele kénye-kedve szerint!“ S a gyülekezet oly hangúlatban volt, hogy a fenyegetés csakhamar tetté válhatott. A katholikusok végre, Pethő, Barkóczy, Messing, ki bőrét félté, engedtek, s egy küldöttség ment ki Gasser György főjegyző és Schönleben Mihálylyal a magyarokhoz, felajánlani a várost azon feltétel alatt, hogy a német őrség bántódás nélkül távo hassék.

Serédy és társai elfogadták e feltételt, és Szalay Gyurikovicscsal a városba menvén, nevükben a hitet a capitulatióra letevé (sept. 29.). Még az nap délután 2 órakor bejött Pika, Stépán István és többed magával, s a népet csatlakozásra szólítá. Midőn egy helytt az accisáról szóló császári rendeletet megpillantá, felkiáltott: „Kurva legyen az anyja, az ördög lelkének, mind Spankóval együtt!“

Sept. 30-án a német őrség magyar fedezet alatt Lublyóra a lengyel határszélre távozván, a felkelő sereg, a kapu alatt ünnepélyesen, zászlókkal, fegyveresen kiállott polgárság közt bevonúlt. A vezéreknek első gondjuk volt az öreg templomot a protestánsoknak visszaadni. Baranyay Ferencz, az ifjú Szirmay Miklós, a később oly híres Istvánnak testvére, és két Suber fiú, Boldizsár és Dániel vették ezt birtokba, ledobatván a szent képeket, összetiporván a katholikus cultus szentelt edényeit [1]).

Serédy és vezértársai beérték azzal, hogy a katholikusok, köztük Pethő Zsigmond, Barkóczy, Cseróczy, Bellaváry Dávid, nemkülönben Soós György és Baxa István, — két tevékeny összeesküvő 1670-ben, kik közül az előbbi reversalissal, a másik

[1]) Bellaváry, Vinkler, Sztankay, Senger, Barkóczy Éva szemtanúk vallomásai a kam. levéltárban.

árulással mentette meg fejét — részint levelekben, részint eskűvel hűséget fogadtak a nemzeti ügynek. Sokaknak azonban nem tetszett e mérséklet, és siettek viszonozni az üldözéseket, melyeket a katholikusoktól szenvedtek. Már sept. 29-én éjjel egy csapat fegyveres, köztük Baranyay Ferencz, körülfogta a sebesi barátok zárdáját, kik lakhelyükről nagyobb biztosság végett Eperjesre menekültek volt. Reggelre megparancsolták nekik Petróczy, Szuhay, Szepessy és Kende nevében, hogy, ha jót akarnak, takarodjanak el, hátrahagyván a kolostor és templom kulcsait. Útjokat a városból gyalázat és szitkok kísérék, s a templomukban talált kehelyből Baranyay társainak egészségére ivott. Serédy és a vezérek élénken roszalák az erőszakos lépést, és Fájgel Pétert a sereg nevében a barátok után küldék, üzenettel, hogy visszajöhetnek. Visszamenet azonban egy csapat talpas, rájuk ismervén, „agyon kell őket ütni!“ kiáltásra fakadott, és csak Serédynek, Stépánnak személyes közbenjötte tudta megmenteni nyavalyásokat. A városban végre Kapy Gábor házában húzták meg magukat, sok protestánsnak nagy bosszúságára, kik Petenáda György lelkészükkel Hacker Mihály bírótól kiüzetésüket követelték. Megmaradtak, de folytonosan ki voltak téve kisebb nagyobb faggatások- és bántalmaknak.

Hasonlókép sokat kellett szenvedni a jezsuitáknak, kik talán jobban megérdemelték, mint a ferenczieк. Itt-ott elbujkáltak, de Szent-Györgyi atyát megtalálták, gúnyúl egy bordélyba vitték, és csak a lutheranus tanárok közbenvetésére nyerte vissza szabadságát.

Egy másik rendtársról híre járt, hogy Bellaváry Dávidné, Viczmándy Máriánál talált menhelyet. Baranyay, Pika, Stépán fegyveresekkel keresni jöttek őt. „Hol az a kutya jezsuita, ki minket hunczfutoknak nevezett?“ kérdé Baranyay a háziasszonyt, és eskűt akart tőle kicsikarni, vajjon nála van-e elrejtve? „Ámbár — mondá — a pápista eskü semmit sem ér“! és keresés közben a háziak nagy botrányára ocsmány szidalmakkal illette Szüz Máriát. A jezsuitát nem tudták megtalálni, de megmondták a háziúrnak magának, hogy dobot csinálnak bőréből, ha nem fog a magyarokkal tartani.

Néhány embert különösen gyülöltek a protestánsok.

Ilyen volt Kapy, kit azonban nem bánthattak, ilyen Turcsányi György, kamarai tisztviselő s ilyen főképen Cseróczy Kristóf. Turcsányit Berthóthy Ádám elfogatta, közhelyeslés közt az utczákon meghurczolta, és végre keményen megsarczolta. „Jól van ez így!“ mondá a mérsékelt Gyurikovics, és Dezsőfy utána akart futni a fogolynak, hogy meghajigálja „a lélek kurva fiát“ [1])! Némelyek még tovább mentek és úgy találták, hogy a magyarok nem boldogulnak dolgukban, míg Turcsányit, Nagy-Mihályi Istvánt, Makay Jánost és Cseróczyt „meg nem lövöldözik“! Egyik főizgató Kun István csizmadia volt, és Cseróczy, kevésbé szerencsés Turcsányinál, elfogatván, a népdüh áldozatává lett.

Azonban az eperjesiek nemesebb módon is kimutatták buzgalmukat a haza ügyében. Százötvenen, jobbára gyalogok, fegyvert fogva, a felkelőkhöz csatlakoztak. A tanács lőport és golyót adott nekik. Élükre Petenáda György a praedicator állott. A protestáns templomokban reggelenként harangoztak a magyar fegyverek győzedelméért és a nép minden nap imádkozá papjaival: „Zavarja és rontsa meg Isten a császár seregét; gyámolítsa a magyarok törekvését, élesítse fegyverüket, és buzdítsa fel a csatában szivüket“ [2]).

Eperjessel majdnem egy időben csatlakozott Kis-Szeben, hol az új aerában mindjárt egy barátot kegyetlenül elvertek. Bártfa Stépán István, Boronkay László és Egry János 80 lovasának tárt kaput, minden ellentállás nélkül[3]).

Petróczy oct. első napjaiban jött Eperjesre, és titkárával Szentkirályi Mihálylyal, Hacker Mihály városbíróhoz szállott. Utána jött Kende, és jóval roszszal 50.000 frtot rántott a városon. A többi közt a német érzelmü Nagy-Mihályi Istvánnak 530 frtot kellett fizetni [4]).

PAULER GYULA.

---

[1]) Bellaváryné, Greb, Turcsányi vall. i. h.

[2]) Sándy János eperjesi polgár vallomása i. h.

[3]) Nagy-Mihályi István i. h. Ez oct. 4. előtt történt, mert e napról a szepesi kamara már a megadást jelenti.

[4]) Vitich János, Nagy-Mihályi i. h.